

SOCIO-DEMOGRAFSKE KARAKTERISTIKE PORODICA UČENIKA PETIH RAZREDA OSNOVNE ŠKOLE I NJIHOVA POVEZANOST SA NEKIM KARAKTERISTIKAMA ODGOJA U PORODICI

Ljiljana Mikšaj-Todorović
Jasenska Rusan

Originalni znanstveni rad

Fakultet za defektologiju
Sveučilišta u Zagrebu

UDK:376.58

SAŽETAK

Cilj ovog rada bio je utvrditi poveznost između socio- demografskih obilježja porodica učenika petih razreda osnovne škole i nekih karakteristika odgoja djeteta.

Kanoničkom korelacijskom analizom utvrđena je statistički značajna povezanost triju parova kanoničkih varijabli od kojih svaki par opisuje određenu konstelaciju sociodemografskih obilježja porodice uz koje se vežu neke specifične karakteristike odgoja.

Rezultati analize pokazuju da se promatranjem strukture veza između sociodemografskih obilježja porodice i karakteristika odgoja djeteta mogu konstatirati neke specifičnosti koje su potvrdile hipotezu da će se eventualne teškoće u kojima se mogu naći porodice sa nepovoljnim socio-demografskim statusom odraziti u odgoju djece na način da će njihovi roditelji češće pribjegavati takvim postupanjima koja, ako predstavljaju pravilo, možemo smatrati nepoželjnim.

Rezultati posebno upućuju na potrebu intenzivnijeg i konkretnijeg uključivanja društva u odgoj djece u obitelji.

1. UVOD

Pedesetih godina ovog stoljeća proučavanje porodice sa medicinskog i psihosocijalnog područja doživljavaju svoju ekspanziju. Kod niza autora sa Zapada vidljivo je nastojanje da se porodica i njeni utjecaji tretiraju izolirano, izvan djelovanja drugih društvenih pojava i zakonitosti. Ovo počiva na razmišljanju da se radi o jedinstvenoj društvenoj grupi koja se temelji na specifičnim biološkim i psihosocijalnim procesima i odnosima. Međutim, karakter i funkcioniranje porodice, veoma su uv-

jetovani vanjskim društvenim utjecajima. Kultura i društvena sredina vrše svoj utjecaj na pojedinca i to prvobitno i najjače upravo kroz porodično tkivo. Porodica, naime, ima značajnu ulogu u pripremi svojih članova za život u toj istoj sredini. Time je porodica, kako kaže Malinovski (prema Golubović, 1981.), više društvena i kulturna nego biološka jedinica te je kao takva određena izvjesnim pravilima i propisima i ima društvene ciljeve i funkcije. Pored toga, počele su se izučavati porodice različitih kultura. Prema Mandiću (1975), u pojam kulture, uvrštavaju se svi oni društveni od-

nosi i njihova dostignuća kojima je svrha razvijati ljudske sposobnosti. Prema tome kultura obuhvaća odgoj, nastavu, nauku, umjetnost i sport.

Prema čitavom nizu zapadnih sociologa, društvo se sastoji od raznih društvenih grupa sa posebnom kulturom i normama ponašanja. Tako, prema Sellinu, svaka se osoba rađa u određenoj kulturi u kojoj usvaja i stiče ideje kroz prve društvene kontakte, a koje sadrže značenja što se pridaju običajima, vjerovanjima, tvorevinama, odnosima s drugim ljudima i društvenim institucijama. Te ideje predstavljaju u stvari, kulturne elemente koji postaju elementi ličnosti kada se usidre u njen razum. Ti elementi u svojoj cjelovitosti, određuju ličnost čovjeka, koja ima svoju posebnu konfiguraciju kao i individualno izraženu cjelovitost. Međutim, svaka osoba je istovremeno povezana sa većim brojem društvenih grupa, koje zadovoljavaju njene biološke i društvene potrebe. Tih grupa ima tim više što više raste kultura društva uopće (Milutinović, 1981.). Da bi čovjek mogao udovoljiti zahtjevima koje pred njega postavljaju uloge koje mora odigrati u tim različitim grupama, mora posjedovati određenu prilagodljivost. Tako Goldner-Vukov (1988.), ističe, da u povoljnim životnim situacijama, što znači, bez velikih gubitaka i osujećenja i bez teških genetskih opterećenja, čovjek ima izuzetne sposobnosti da se adaptira u svim razvojnim fazama i dostigne zrelost. Međutim, u ovom radu trebali bismo se, između ostalog, baviti upravo tim "gubicima" ili "osujećenjima", o kojima govori autorica, a koji pogađaju dio djece, zahvaljujući eventualnim nepovoljnim socio-demografskim prilikama u kojima se nalaze njihove porodice. Budući da je

porodica integralni dio društveno-kulturnog sistema određenog društva, svaka porodica ima svoje specifičnosti, svoje individualne karakteristike prema kojima se porodice među sobom razlikuju, te se time razlikuju i životne situacije koje one osiguravaju za razvoj svoje djece, što zavisi od njihovog društvenog položaja i kulture u kojoj učestvuju (Lukić, 1985.). Kako se ovdje bavimo procjenom socio- demografske i kulturološke pozadine porodica školske djece i s tim u vezi, karakteristikama odgoja, te kako te porodice potječu iz različitih (unaprijed definiranih), dijelova grada za čije se stanovništvo u globalu znaju navedene karakteristike, očekujemo raznolika grupiranja ovih porodica prema ispitivanim kriterijima. Pri tome nas naročito interesiraju one porodice kod kojih socijalni, ekonomski i/ili kulturni status možemo smatrati "osujećenjem" jer je, ako primjenimo navedeno od Goldner-Vukov, i adaptacija takvih porodica na uvjete života otežana, a to sigurno ostavlja traga i na karakteristike odgoja u porodici. Izvjesne okolnosti koje prate relativno intenzivan proces industrijalizacije i urbanizacije više nego ranije otežavaju realizaciju roditeljskih obaveza u porodičnom odgoju i njihovo usklađivanje s društvenim nastojanjima, pri čemu, razumijevanje odgojne problematike suvremene porodice nije moguće bez sagledavanja problema same suvremene porodice (Koritnik, 1965.). Tako na primjer u okviru istraživanja o zanemarivanju odgoja djece i omladine autori navode da osobe niske obrazovne strukture sa slabim položajem na radnom mjestu, pretežno nezaposlene i s velikim brojem djece, vrlo su često u nemogućnosti da razrješavaju čitav niz složenih životnih teškoća, te u

konfliktnim situacijama nerijetko reagiraju mehanizmom agresije, bijegom u alkohol i nasilničkim modelom ponašanja, što je praćeno veoma niskim moralnim i etičkim nivoom. Ne začuđuje stoga, da se u takvoj socijalnoj stratifikaciji uz ostale pojavljuje i neodgovoran odnos prema vlastitom djetetu u obliku njegovog zlostavljanja ili grubog zanemarivanja odgoja (Singer i sur., 1980.). Možda bi se pomoću teorije kulturnog raskoraka (kulturne disharmonije) najbolje mogla oslikati situacija u kojoj se mogu naći neke od tih porodica. Ova se teorija javlja na osnovu neujednačenog mijenjanja pojedinih dijelova kulture, koja je i inače izložena stalnim promjenama. Jedni dijelovi razvijaju se brže, a drugi sporije. Jedni idu naprijed, a drugi zaostaju. Suvremenu kulturu karakterizira snažan razvoj industrijske tehnologije i pojava socijalnih promjena u sistemu institucija, običaja, shvaćanja i slično, uz snažno djelovanje masovnih medija. Mogućnosti da se takva kultura konzumira su različite, a od porodice se traži da mladog člana odgoji na način da se uklopi u postojeće društvo i bude u toku suvremenih kulturnih kretanja. Prema Durkheimu (Ivković, 1985.), osnovni zadatak porodice je rad na transformaciji biološke jedinice u socijalno biće i to onako kako društvo želi jer "uzaludno je misliti da našu djecu možemo odgajati onako kako to sami želimo: postoji u svakom trenutku vremena jedan važeći tip odgoja koji nemožemo odbaciti."

U stručnoj literaturi mnogo je raspravljano o tome koji je tip porodice pogodniji za dječji razvoj. Polazi se od toga da postoje dva tipa porodice: patrijarhalna i demokratska. Opravdano se smatra da je u ovoj drugoj daleko povoljnija klima za pravilan dječji raz-

voj i odgoj. Smatra se također, da je najbolje, ako se u njoj naizmjenično manifestiraju ljubav prema djetetu i uskraćivanje manifestiranja takve ljubavi. Dijete treba da vidi da ga vole, ali i da osjeti, kad postupi na neodgovarajući način, da mu se ljubav uskraćuje.

2. CILJ I METODE RADA

Bez pretenzija da se u ovom radu potanje bavimo pitanjima ispravnosti pojedinih pristupa u odgoju koje zatičemo u porodicama ispitanika, cilj nam je utvrditi povezanost između socio-demografskih obilježja porodica i nekih karakteristika odgoja djeteta. Kako se radi o veoma kompleksnom području koje se bez studija slučaja i ne može dovoljno dobro istražiti, a s druge strane svi podaci predstavljaju procjenu razrednog nastavnika, svjesni smo da se radi o utvrđivanju tek generalnih veza između promatranih prostora. Moramo napomenuti da samu činjenicu da se radi o nastavnikovim procjenama, ne smatramo nepovoljnošću. Naprotiv, uvjereni smo da je nastavnik, zahvaljujući svojoj stručnosti i kontaktima kako s djecom, tako i sa članovima njihovih porodica sasvim kompetentan za procjene ovog tipa. Osim toga, procjena nastavnika o uvjetima života učenika zasigurno utječe i na njegov odnos prema učeniku, pa za samo dijete ta procjena itekako predstavlja svakodnevnu realnost. Tim više je potrebno procjene iz ovog rada staviti u vezu sa procjenama nastavnika o ponašanju učenika u školi. Polazeći od eventualnih, u uvodu opisanih teškoća u kojima bi se mogle naći porodice sa nepovoljnim socio-demografskim statusom u snalaženju na kompleksne uvjete suv-

remenog života u gradu, očekujemo da će porodice sa takvim obilježjima u odgoju češće pribjegavati postupanjima koja, ako predstavljaju pravilo, možemo smatrati nepoželjnima.

Socio-demografska obilježja ispitana su pomoću 20 varijabli koje se odnose na status učenika u porodici, zajednički život roditelja, obrazovanje, kulturnu razinu i zaposlenost roditelja, njihovo doseljenje i porijeklo te pružanje pomoći porodici od strane službi socijalne zaštite. Karakteristike odgoja ispitane su pomoću 16 varijabli koje opisuju aktivnost roditelja na odgoju i obrazovanju djeteta, i pojedine postupke u odgoju (savjetovanje, nagrađivanje, kažnjavanje i slično).

Veze između promatranih prostora utvrdit će se kanoničkom korelacijskom analizom učinjenom pomoću programa COCAIN-mini verzija (modifikacija programa CANON, Codeya i Lohnesa, 1971.). Program izračunava korelacije unutar dvaju skupova varijabli, kroskorelacije između varijabli tih skupova, kanoničke korelacije parova kanoničkih varijabli, značajnost kanoničkih korelacija, komunalitete u oba skupa varijabli za značajne kanoničke varijable, korelacije kanoničkih i originalnih varijabli i kroskorelacije kanoničkih i originalnih varijabli.

3. INTERPRETACIJA DOBIVENIH REZULTATA

Tablica 1. odnosi se na interkorelacije originalnih varijabli u prostoru socio-demografskih obilježja porodica. Na njoj su vidljive određene osobitosti. Tako varijable u čijim se relacijama sa svim drugim varijablama najčešće nalaze relativno niske

korelacije, jesu one koje se odnose na činjenice da li je dijete blizanac, te da li se majka nalazi u radnom odnosu. Kod ostalih varijabli, koeficijent korelacije ponekad ukazuje na povezanost o kojoj iz praktičnih razloga valja voditi računa. Ujedno se radi o varijablama za koje bi, po logici stvari, visok stupanj povezanosti bio i za očekivati. Tako vrlo visok stupanj povezanosti imaju varijable koje se odnose na rad roditelja u inozemstvu i na to, tko se u to vrijeme bavio odgojem djeteta. Isto tako, varijabla koja se odnosi na socijalno-zaštitne intervencije prema djeci, visoko korelira sa varijablama: evidentiranost porodice u službi socijalne zaštite, razvedenost roditelja, materijalna pomoć porodici, s kim je dijete živjelo do polaska u školu, da li su do tada roditelji živjeli zajedno, pa i sa obrazovanjem roditelja te zaposlenošću oca. Varijable koje se odnose na materijalnu pomoć porodici i evidentiranost u službi socijalne zaštite, visokim korelacijama povezane su sa nizom zajedničkih varijabli koje opisuju onakve socio-demografske uvjete obitelji kakve najčešće i trebaju takvu vrstu intervencija. Na sličan način ponašaju se i varijable koje se odnose na zajednički život i razvod roditelja, a koje su, naravno, i međusobno dobro povezane.

Iz tablice interkorelacija originalnih varijabli u prostoru karakteristika odgoja u porodici (tablica 2.) vidljivo je da je, u pravilu, većina varijabli međusobno dobro povezana. Najviše korelacije uspostavljene su između aktivnosti roditelja na odgoju i na obrazovanju djeteta, a obje su nadalje povezane sa informiranjem roditelja o djetetu u školi, savjetovanjem djeteta, fizičkim i verbalnim kažnjavanjem, pravdavanjem njegovih neprihvatljivih pos-

tupaka, te poticanjem djeteta da se bavi sportom te kulturnim i društvenim radom. Slična je situacija sa varijablama koje se odnose na roditeljsko poticanje djeteta da se bavi kulturnim ili društvenim radom, čija je uzajamna povezanost dosta visoka, a isto tako i povezanost s varijablama aktivnosti roditelja oko odgoja i obrazovanja, njihovim informiranjem o djetetu u školi te savjetovanjem djeteta.

Mnogo korisnih informacija usmjerenih ka cilju ovoga rada pružit će tablica kroskorelacija među varijablama prvog i drugog skupa (tablica 3.). Tako je, recimo, vrlo zanimljiva relativno dobra povezanost između varijable koja se odnosi na procjenu kulturne razine porodice iz prostora socio-demografskih obilježja porodica i slijedećih varijabli iz prostora karakteristika odgoja: aktivnost roditelja na odgoju i obrazovanju djeteta, informiranost o djetetu u školi, tko se pretežno bavi odgojem djeteta, nagrađivanje i fizičko kažnjavanje djeteta te poticanje djeteta da se bavi kulturnim radom.

Osim procjene kulturne razine porodice, vjerojatno će se sudeći po strukturi tablice, za karakteristike odgoja, značajnima pokazati i obrazovanje roditelja (oca i majke), a koje varijable dobro koreliraju sa varijablama koje se odnose na aktivnost roditelja u odgoju i obrazovanju, njihovu informiranost o djetetu u školi, te poticanje djeteta da se bavi sportom i kulturnim radom.

Iako se dobro zna da se u porodici ostvaruju prvi socijalni dodiri i udaraju osnove moralnog, intelektualnog, fizičkog, radnog i estetskog odgoja uglavnom prema mjerilima sredine u kojoj ona živi, ponekad se smetne

s uma da ta ista porodica igra izvanredno značajnu transmisionu ulogu u socijalizaciji. To znači da su njeni članovi "most" između unutarnjeg porodičnog svijeta i svijeta izvan porodice. Tako na sam odgoj djeteta, posredstvom njegovih odgajatelja, između ostaloga, utječu i različite okolnosti kojima smo u ovom radu dali epitet socijalnog ili socio-demografskog i koje svojim većim dijelom spadaju u domenu objektivnog.

Kanoničkom korelacionom analizom utvrđena je statistički značajna povezanost triju parova kanoničkih varijabli prostora socio-demografskih obilježja porodice i prostora karakteristika odgoja (tablica 4.). Povezanost prvog para je osrednje visine, a drugog i trećeg, iako statistički značajna, nema neki veći praktičan značaj.

Zbog identifikacije tih triju kanoničkih varijabli izračunata je zajednička varijanca originalnih varijabli koja u njima učestvuje i to kako za prostor socio-demografskih obilježja porodice tako i za prostor karakteristika odgoja (tablica 5. i 6.).

U prostoru originalnih varijabli socio-demografskih obilježja porodice, za definiranje značajno povezanih parova kanoničkih varijabli, najbitnije su informacije o tome kakva je kulturna razina porodice, o razvodu roditelja, evidentiranosti porodice u službi socijalne zaštite i socijalno zaštitnim intervencijama prema djeci, obrazovanju obaju roditelja i pružanju materijalne pomoći porodici.

Iz prostora karakteristika odgoja, po visini zajedničke varijance u odnosu na tri značajna povezana para kanoničkih varijabli izdvaja se činjenica o tome tko se pretežno bavi odgojem djeteta, aktivnost roditelja na odgoju i obrazovanju djeteta, informiranost

roditelja o školskim problemima djeteta, savjetovanje i nagrađivanje djeteta, poticanje da se dijete bavi kulturnim sadržajima, pa i sportskim i dobrotvornim radom, a donekle i fizičko kažnjavanje djeteta.

Navedene varijable će u strukturi značajno povezanih parova kanoničkih varijabli, imati odlučujući značaj. Struktura svakog pojedinog para kanoničkih varijabli dobivena je računanjem korelacija kanoničkih i originalnih varijabli u oba prostora (tablica 7. i 8.).

Rezultati analize pokazuju da se promatranjem strukture veza između socio-demografskih obilježja porodice i karakteristika odgoja djeteta, mogu konstatirati neke specifičnosti.

Na temelju analize prve kanoničke varijable možemo istaći da se radi o socio-demografskim obilježjima koja karakteriziraju: veoma niska kulturna razina porodice, vrlo slaba obrazovanost obaju roditelja uz nezaposlenost oca i nešto rijeđe, nezaposlenost majke, evidentiranost u službi socijalne zaštite uz intervencije prema roditeljima i djeci, materijalnu pomoć i pomoć pri zapošljavanju. Majka je relativno češće porijeklom sa sela nego otac i nešto rijeđe nezaposlena. Uz takva obilježja, na planu karakteristika odgoja prisutna je izuzetno slaba aktivnost roditelja na odgoju i obrazovanju djeteta, slaba informiranost o djetetovoj školskoj situaciji, nikakvo poticanje djeteta da se bavi kulturnom, sportskom ili društvenom aktivnošću, pri čemu se zapravo biološki roditelji najmanje zajedno bave samim odgojem (to su češće: samo jedan od njih ili druge osobe), a od odgojnih postupaka najprisutnija je fizička

kazna, a potom i fizička izolacija djeteta uz odsustvo savjetovanja i nagrađivanja djeteta i uz relativno često opravdavanje djetetovih neprihvatljivih postupaka i podržavanje lošeg ponašanja.

Radi se dakle o faktoru niske socijalno kulturne i materijalne razine porodice uz izražene elemente zapuštanja odgoja djeteta. Ovako sagledan, ovaj faktor ne samo da potvrđuje uvodnu hipotezu nego ide i u prilog odavno potvrđenim shvaćanjima i učenjima različitih autora o utjecaju socijalnoga i ekonomskog statusa na različite probleme pa i devijacije u porodici, osobito ako je u pitanju siromaštvo i niži društveni status. Društveni slojevi i pojedinci koji su ekonomski pogođeni, nalaze se u društveno potisnutom i degradiranom položaju. Oni na svakom koraku doživljavaju poniženje svoje ličnosti i svoga dostojanstva, kao što je vjerojatno slučaj sa opisanim porodicama koje su izgleda stalni klijenti službe socijalne zaštite. Paralelno s time, siromaštvo i bijeda često izazivaju zabrinutost, demoralizaciju i očajanje onih koji su u takvoj situaciji, slabeći im tjelesnu snagu i zdravlje i srozavajući duhovnu, društvenu i društveno-etičku razinu njihove ličnosti. Oni tako pogađaju u prvom redu, mnoge obitelji koje uslijed toga postaju nemirne, zabrinute i nesposobne za obavljanje odgojnih procesa u pogledu svojih najmlađih članova. A dijete za život i razvoj zahtjeva ne male snage cijele obitelji. Potrebna mu je hrana, odjeća, igra, poticaj, razumijevanje, razgovor, ljubav, i tako dalje. Kada obitelj zakaže u osnovnoj brizi za dijete uz nedovoljnu emocionalnu podršku, tada je ugrožen cjelokupni i tjelesni i psihički razvitak djeteta. Pod najnepovoljnijim uvjetima, kako kaže Gajer-Piacun (1985.), obitelj

zakazuje u svojoj osnovnoj hraniteljskoj funkciji. To većinom dovodi paralelno i do zakazivanja u diferencirajućem djelovanju, dijete manifestira smetnje u okviru sindroma emocionalne deprivacije, poremećaje u ponašanju i učenju te cjelokupne socijalizacije. Razvoj djeteta je disharmoničan, a funkcije ličnosti u zaostajanju na ranijim infantilnim razinama. Ukoliko takvo stanje potraje duže, ono može dovesti do opće demoralizacije, pa i gubljenja duhovne ravnoteže. Dakle, osim objektivnih teškoća koje imaju obitelji iz nižih društvenih slojeva, bez obzira je li to ujedno i egzistencijalni minimum ili nije, često se može javiti niz teškoća na psihološkoj razini. (Singer, Mikšaj-Todorović, 1989.). Nije stoga čudno što osim fizičke kazne, na planu odgoja ovi roditelji nisu u stanju pružiti više. U današnjima, veoma kompliciranim uvjetima, u kojima se odgoj vrši, uz ogromne zahtjeve na dijete (i roditelje) od strane škole, grupa vršnjaka, sredstva informiranja i slično, ovi im se roditelji očito osjećaju nedoraslima. Roditelje kakve opisuje navedeni faktor mogli bismo svrstati u kategoriju nemarnih roditelja. Za njih Gajer-Piacun (1986.), kaže da su to roditelji kojima je roditeljstvo težak teret i organizacijski i psihološki. Nadalje, oni su "zatečeni" vlastitim dužnostima, a niti sami nisu stigli dovoljno odrasti pa su svakim danom sve više opterećeni svojim neriješenim problemima u životu. To može biti brak, zaposlenje ili, kao što je to kod porodica na koje se odnosi opisani faktor, izrazito nizak socijalni ili ekonomski status. U toj okolini možda nema određene odgojne atmosfere i obiteljskog stila jer se metode odgoja i postupka s djetetom mijenjaju od autoritativnog ka popustljivom. Ti odnosi onemogućavaju stvarno saz-

rijevanje u psihološkom smislu. Uz to, kako faktor ukazuje, imanentan je relativno grub i autoritativan odnos roditelja prema djetetu; jer je u prvom planu među karakteristikama odgoja fizička kazna i izolacija, a prisutno je vidljivo odsustvo ostalih postupaka (savjetovanje, nagrađivanje). Kako ističe navedena autorica, grubi i autoritativni odgoj, odgoj u kome se onemogućava pravo na samostalnost a traži apsolutna poslušnost, jedan je od oblika obiteljskih situacija koji se posebno napadaju u suvremenom društvu. Ali, očito kod jednog dijela porodica on vrlo čvrsto egzistira, usprkos relativno rane opće spoznaje koju Dirken lijepo opisuje: "Jedan od glavnih ciljeva moralnog odgoja je da se djetetu pruži osjećaj ljudskog dostojanstva ... Tjelesne kazne su velika uvreda za dijete, povreda ovog osjećaja". (Ivković, 1985.).

Uza sve karakteristike koje opisuju ovaj faktor, dodatnu okolnost čini, inače uobičajeni proces relativno osjetljivog perioda razvoja djeteta. To je naravno, pubertet, kojeg prate neposlušnost, otpor i prkos. No upravo djeca opisanih roditelja često nemaju snage i zrelosti da otvoreno manifestiraju svoje potrebe, nego su sklonija to činiti nekim simptomima, ili bolestima ili na posredno pasivan način. Najčešće je to, prema iskustvu autora sa ispitanicima i njihovim roditeljima, slabo učenje, lijenost i nezainteresiranost za školu i slaba kvaliteta odnosa sa roditeljima.

Druga kanonička varijabla opisuje nešto drugačija socio- demografska obilježja uz pripadajuće karakteristike odgoja. Radi se o roditeljima koji su razvedeni i (vjerojatno zbog toga) evidentirani u službi socijalne zaštite uz intervencije od strane te službe.

Oba su uglavnom nezaposlena. Istovremeno dobrim dijelom oba rade u inozemstvu, a o djeci za to vrijeme brinu druge osobe (rodbina, susjedi ili druge osobe). Što se tiče karakteristika odgoja kakve opisuje ovaj faktor, njime se pretežno bavi jedan roditelj ili druge osobe pri čemu roditelji postavljaju dosta velike zahtjeve prema djetetu i pokušavaju imati čvrstu kontrolu nad njim, a da ga pri tom ne potiču na aktivnosti van kuće i škole, no istovremeno dosta često savjetuju dijete. Možda bi ovom faktoru odgovarao naziv faktor razbijenog doma uz nekonzekventne roditelje.

Mnogo je do sada rečeno o posljedicama razvoda roditelja po dijete i mada on bio izveden na najbolji mogući način, sigurno ostavlja posljedice na odgojne postupke. Razvod je najčešće vezan uz fizičko odvajanje najmanje jednog roditelja, pri čemu se bitno mijenjaju odgovajateljske uloge kako roditelja koji je uglavnom ostao s djetetom tako i onog koji se udaljio i eventualno ga povremeno viđa. U oba slučaja postoje sasvim realne smetnje koje otežavaju odgojni proces. S druge strane, ovdje je opisana kategorija roditelja koji rade u inozemstvu, pa su u relativno sličnoj situaciji.

Kako se u ovom faktoru pretežno radi o tome da se odgojem djeteta bave druge osobe, a tek sekundarno jedan od roditelja, jasno je da se odgojni postupci roditelja niti ne mogu odlikovati nekom konzistentnošću. Može se reći da oni svoje dijete niti ne poznaju. Tako im jedino visoki zahtjevi na dijete i pokušaj uspostavljanja čvrste kontrole nad njim pružaju iluziju da obavljaju roditeljsku ulogu. S druge strane, od poželjnih oblika roditeljskog ponašanja, prisutno je jedino savjetovanje (nema

nagrađivanja niti poticanja na različite sadržaje). Ovdje je momenat da se zapitamo o kvaliteti tog savjetovanja. Da li se u takvoj situaciji doista može raditi o iskrenom razgovoru s namjerom da se dijete razumije, da se povjeri, da mu se pomogne oko nekih dilema i oko donošenja za njega važnih odluka te da ga se iskreno i sistematski podržava oko toga.

Treći kanonički faktor u prostoru socio-demografskih karakteristika opisuje porodice koje su doselile u Zagreb, prije rođenja ili za života djeteta, u kojima su i otac i majka najveći dio mladosti proveli u nekom manjem mjestu, najčešće selu, čija je kulturna razina procijenjena veoma niskom i gdje je majka zaposlena. Relativno često u takvim se porodicama javljaju blizanci. Međutim, služba socijalne zaštite u pravilu nema kontakata sa takvim porodicama.

Što se tiče karakteristika odgoja, uglavnom izostaje verbalno kažnjavanje, nagrađivanje, izolacija djeteta kao i podrška u bavljenju djeteta društveno korisnim radom i sportom. No s druge strane, roditelji su vrlo informirani o školskoj situaciji djeteta, često ga savjetuju, ne opravdavaju njegova neprihvatljiva ponašanja, a i inače je njihova aktivnost na odgoju i obrazovanju procijenjena zadovoljavajućom. Ovo je dakle faktor doseljeničke porodice niskog socijalnog statusa uz brižan odgoj i niske zahtjeve na dijete.

Moglo bi se reći da se radi o radničkim porodicama koje su najvjerojatnije iz ekonomskih razloga doselile u grad. Prema opisu faktora, ove porodice jako se trude da se prilagode gradskom životu i zabrinute su za sudbinu svoga djeteta kome žele pomoći.

ZAKLJUČAK

Uvodno postavljena hipoteza o postojanju statistički značajne pozitivne povezanosti između socio-demografskih obilježja porodica i karakteristika odgoja djeteta, potvrđena je. Dobivena su tri para kanoničkih varijabli od kojih svaki opisuje određenu konstelaciju socio-demografskih obilježja porodice vezanu za neke specifične karakteristike odgoja. Tako prvi faktor u potpunosti potvrđuje konkretno očekivanje povezanosti između nepovoljnih socio-demografskih obilježja porodice vezanu za neke specifične karakteristike odgoja. To je faktor koji je nazvan faktorom niske socijalno kulturne i materijalne razine porodice uz izražene elemente zapuštanja odgoja djeteta. Drugi smo faktor nazvali faktorom razbijenog doma uz nekonzekventne roditelje. Iza pojma razbijeni dom krije se uglavnom razvod roditelja i/ili rad roditelja u inozemstvu. Iako "nepovoljnost" karakteristika odgoja ne dostiže onu opisanu u prvom faktoru, vidljiva je disharmoničnost u postupanju s djetetom. U trećem slučaju radi se o faktoru doseljeničke porodice niskog socijalnog statusa uz brižan odgoj i niske zahtjeve na dijete. Čini nam se da se u sva tri slučaja (u prvom sigurno) u opisanim porodicama, djeca nalaze u vrlo neravnopravnom položaju u odnosu na većinu svojih vršnjaka. Polazeći od toga da se ona po svojim urođenim potencijalima ne razlikuju od ostale djece, izvjesno je da ih, uslijed situacije u kojoj se nalazi porodica i opisanih karakteristika odgoja, neće moći ispoljiti. S druge strane, roditelji to i ne traže od njih. Sukladno njihovoj socijalnoj i kulturnoj razini, za njih je vjerojatno dovoljno da dijete formalno udovoljava zahtjevima u

školi i time ga pripremaju za život u istoj socijalnoj subkulturini iz koje su sami, iako su društveni ciljevi odgoja i obrazovanja daleko iznad njihovih aspiracija. Izuzetak čine roditelji opisani u drugom faktoru koji imaju uzuzetno visoke zahtjeve na dijete, što je vjerojatno uvjetovano njihovom odvojenošću od djeteta (bolje rečeno otuđenošću bez stvarnog znanja o njihovim potencijalima i potrebama), a s druge strane vjerojatno i samom činjenicom da se radom u inozemstvu, bar u domovini, penju na društvenoj ljestvici pa bi djeca morala "opravdati" njihov trud i sredstva koja ulažu u njihovo obrazovanje.

Ono što je iskustvo pokazalo je, da se roditelji iz svih opisanih situacija, najvjerojatnije neće obratiti savjetovalištima za pomoć porodici. Takva se savjetovališta još nisu dovoljno afirmirala, često nisu niti u blizini, a i obraćanje takvoj instituciji zapravo znači priznavanje vlastite neuspješnosti. Drugačije je s obraćanjem službama socijalne zaštite. Motiv je najčešće materijalna pomoć, pa službe to ponekad iskoriste za pružanje pomoći u odgoju. Ali na taj način do njih dospijeva samo reducirani broj slučajeva kojima je doista potrebna pomoć u odgoju djece, a možda i neka druga vrsta pomoći.

U svakodnevnom ili bar dosta čestom kontaktu s djecom i njihovim roditeljima nalaze se nastavnici, školski liječnici, pedagozi te ako škola ima školskog psihologa ili socijalnog pedagoga. Čini nam se da u relativno izmjenjenoj strategiji rada ovih već postojećih stručnjaka leži najefikasniji oblik pomoći porodici, koja istovremeno mora obuhvaćati intenzivnu ali i ravnopravnu suradnju sa drugim institucijama (centrima

za socijalni rad, domovima zdravlja, savjetovalištima i slično). Naime, nabrojeni stručnjaci u školi jesu osobe s kojima su ovi roditelji već kontaktirali, pa je otpor manji. Nadalje, logičan "razlog" ili "povod" da se krene u bilo kakav dublji tretman porodice (socijalni, zdravstveni, terapijski) uvijek može biti zajednička želja nastavnika i roditelja da se pomogne djetetu (koje uslijed onog na što ukazuju podaci vjerojatno ima određenih teškoća adaptacije u školi). Drugim riječima, nisu više roditelji ti koji idu od institucije do institucije i traže pomoć, već je ta pomoć, "pronašla" njih. Ovakva koncepcija naravno zahtjeva neke izmjene u odnosu na postojeće stanje u školama. Vjerojatno je da će predstojeća

reforma školovanja unijeti općenito neke povoljnije promjene u samom sistemu školovanja ali je sigurno da neće moći utjecati na postojanje ovakvih porodica koje su opisane u navedenim faktorima. Tako opisana koncepcija prije svega zahtijeva doedukaciju postojećeg kadra u školi i u smislu savjetodavnog rada, a potom i eventualnu reorganizaciju poslova i zadataka pojedinih stručnjaka. Ima mnogo opravdanja da se baš u školi roditelji okupljaju, ne samo radi informativnih roditeljskih sastanaka već i radi zajedničkog rada na unapređenju odgojnog rada koji bi trebalo biti što dosljedniji onom kojeg proklamira škola kao stručna institucija.

PRILOZI

Tablica 1.

MATRICA INTELIGENCIJA VARIJABLI SOCIO-DEMOGRAFSKIH OBIKLJEŽJA PORODICE

ZIDOSK	BRACNO	BLIZAN	ZADOSK	RAZVED	OBRAOT	OBAMA	ZAPOCA	ZAPMAJ	RODINO	OGGINO	MJEOTA	MJEKMAJ	DOŠZGB	DOBOS	KULFOR	EVIDEN	SZIRID	MATFOR	POMFOR
1.00	.26	-.04	.78	.47	.12	-.03	.24	.11	.11	.11	.02	-.02	-.03	.04	.15	.41	.42	.17	-.03
.26	1.00	-.02	.36	-.04	.15	-.01	.25	-.04	-.03	-.03	.08	-.01	-.02	-.02	-.09	-.01	-.05	.03	-.01
-.04	-.02	1.00	-.04	-.04	-.02	-.07	-.03	-.04	.17	.16	.03	-.02	.02	-.03	-.00	-.06	-.06	-.03	-.01
.78	.36	-.04	1.00	.49	.11	-.02	.30	.11	.12	.13	-.01	-.06	-.04	.03	.14	.45	.45	.25	-.02
.47	-.04	-.04	1.00	.05	-.00	.09	.00	.00	.08	.09	-.11	.10	-.08	-.03	.14	.75	.82	.15	-.03
.12	.16	-.02	.11	.05	1.00	.63	.27	.05	.01	.00	.19	.26	.19	.16	.48	.24	.20	.25	.14
.03	.01	-.07	-.02	.00	.63	1.00	.12	.14	.03	.04	.31	.36	.31	.25	.53	.22	.19	.28	.15
.24	.25	-.03	.30	.09	.27	.12	1.00	.08	.02	.01	.03	.08	.03	.08	.21	.26	.23	.37	.18
.11	-.04	-.04	.11	.00	.05	-.14	.08	1.00	.09	.13	-.02	.02	-.04	-.03	.13	.16	.15	.21	-.02
.11	-.03	.17	.12	.08	.01	.03	.02	.09	1.00	.93	.12	.07	.07	.04	.04	.04	.05	.03	-.02
.11	.03	.16	.13	.09	.00	.04	.01	.13	.93	1.00	.14	.11	.10	.04	.07	.04	.05	.03	-.02
.02	.08	.03	-.01	-.11	.19	.31	.03	-.02	.12	.14	1.00	.65	.65	.54	.19	-.06	-.07	.01	-.04
-.02	-.01	-.02	-.05	-.10	.26	.36	.08	.02	.07	.10	.65	1.00	.56	.47	.24	-.00	-.01	.12	.04
-.03	-.02	-.02	-.04	-.08	.19	.31	.03	-.04	.07	.10	.65	1.00	.81	.81	.14	-.06	-.07	.02	.06
.04	-.02	-.03	.03	.03	.16	.25	.08	-.03	.04	.04	.65	.81	1.00	.81	.13	.02	.02	.04	.09
.15	.09	-.00	.14	.14	.48	.53	.21	.13	.04	.07	.19	.24	.14	.13	1.00	.34	.33	.37	.15
.41*	-.01	-.06	.45	.75	.24	.22	.26	.16	.04	.04	-.06	-.00	-.06	.02	.34	1.00	.96	.60	.23
.42	-.05	-.06	.45	.82	.20	.19	.23	.15	.05	.05	-.07	-.01	-.07	.02	.33	.96	1.00	.54	.22
.17	.03	-.13	.25	.15	.25	.28	.37	.21	.02	.03	.01	.12	.02	.04	.37	.60	.54	1.00	.29
-.03	-.01	-.01	-.02	-.03	.14	.15	.18	-.02	-.02	-.02	.04	.04	.06	.09	.15	.23	.22	.29	1.00

Tablica 2.

MATRICA INTERKORELACIJA VARIJABLI KARAKTERISTIKA ODGOJA

	ODGAKP	OBRAKP	INFORP	DOGOJP	SAVJEP	NAGRAP	ZAHJJP	KONTRP	FIZKAP	VERKAP	MEPOLP	IZOLAP	BIOLIP	SPORTP	KULUMP	DRUKOP
ODGAKP	1.00	.78	.59	.20	.38	.18	.07	-.07	.27	.25	.28	.24	.14	.21	.30	.30
OBRAKT	.78	1.00	.59	.24	.39	.22	.02	-.10	.25	.25	.21	.22	.16	.25	.38	.32
IMFORP	.59	.59	1.00	.18	.31	.18	-.02	-.10	.14	.16	.20	.18	.08	.19	.22	.24
ODGOJP	.20	.24	.18	1.00	.14	.10	-.01	-.00	.03	.04	.06	.03	.02	.11	.14	.10
SAVJEP	.38	.39	.31	.14	1.00	.21	-.08	-.16	.12	.10	.06	.14	.10	.18	.27	.34
NAGRAP	.18	.22	.18	.10	.21	1.00	.03	-.00	.13	.17	-.01	.03	.02	.15	.10	.10
ZAHJJP	.07	.02	-.02	-.01	-.08	.03	1.00	.28	.18	.12	.14	.14	.06	-.01	-.07	.04
KONTRP	-.07	-.10	-.10	-.00	-.16	-.00	.28	1.00	.27	.31	.05	.07	.06	-.12	-.05	-.01
FIZKAP	.27	.25	.14	.03	.12	.13	.23	.27	1.00	.31	.24	.25	.16	.03	.13	.05
VERKAP	.25	.25	.16	.04	.10	.17	.18	.31	.31	1.00	.22	.18	.06	.13	.08	.12
MEPOLP	.28	.21	.20	.06	.06	-.01	.12	.05	.24	.27	1.00	.07	.08	.14	.13	.16
IZOLAP	.24	.22	.18	.03	.14	.03	.14	.07	.25	.18	.07	1.00	.18	.14	.11	.11
BIOLIP	.14	.16	.08	.02	.10	-.02	.06	.06	.16	.06	.08	.18	1.00	.06	.03	.03
SPORTP	.21	.25	.19	.11	.18	.15	-.01	-.12	.03	.13	.14	.14	.06	1.00	.18	.25
KULUMP	.30	.38	.22	.14	.27	.10	-.07	-.05	.13	.08	.13	.11	.03	.18	1.00	.46
DRUKOP	.30	.32	.24	.10	.34	.10	.04	-.01	.05	.12	.16	.11	.03	.25	.46	1.00

Tabela 3.

KROSKORELACIJE VARIJABLI

	ODGAKP	OSBAKP	INFORP	ODGOJP	SAVJEP	NAGRAP	ZAHITJP	KONTRP	FIZKAP	VERKAP	NEPOLP	IZOLAP	BIOLIP	SPORTP	KULUMP	DRUKOP
ŠIDOSK	.04	.03	-.03	.20	.02	.04	-.00	.09	.04	.08	.00	.04	.06	.04	.01	-.00
BRACNO	.04	.09	.04	.09	-.05	.04	-.01	.04	-.01	-.05	.01	-.03	-.01	-.01	.01	.00
BLIZAN	-.08	-.09	-.11	-.11	-.04	.01	.01	.02	.13	-.08	-.07	-.04	-.01	-.09	-.04	-.07
ZADOSK	.05	.06	.02	.22	.01	-.04	.02	.10	.04	.06	.03	.04	.08	.01	-.02	-.03
RAZVED	.10	.06	.02	.31	-.01	.03	.07	.03	.02	.00	.03	-.03	.06	.04	-.02	.02
OBRAOT	.31	.38	.22	.16	.20	.10	-.00	-.02	.16	.07	.07	.11	-.03	.22	.23	.12
OBRAVA	.29	.37	.20	.14	.16	.16	-.02	-.04	.16	.09	.09	.14	.04	.24	.29	.15
ZAPOCA	.18	.18	.15	.20	.04	.09	-.02	.10	.09	-.09	.06	.02	.02	.09	.03	.05
ZAPMAJ	.05	.04	.04	.13	-.02	-.03	-.00	-.02	.06	.01	.20	.04	-.02	.10	-.00	.03
BOGINO	-.03	-.06	-.04	.08	-.07	-.03	.01	.05	.00	-.10	-.10	-.03	.10	-.06	.03	-.07
ODGINO	-.02	-.04	-.04	.10	-.07	-.01	.03	.03	.01	-.10	-.11	.00	-.09	.06	.04	-.08
KJETA	.06	.09	.02	-.00	.01	.09	-.03	.04	.08	-.04	-.00	-.03	-.10	.01	.10	-.08
KJETAJ	.06	.11	.07	-.02	.02	.15	-.08	-.01	.07	.05	.02	-.05	.10	.03	.13	-.00
DOSZGB	.01	.07	-.03	.03	-.01	.09	-.03	.02	.05	-.01	.03	-.06	.09	.02	.12	-.07
DOBOS	.04	.09	-.01	-.03	-.03	.09	.00	.05	.06	.04	.02	-.06	.10	.00	.09	-.03
KULPOR	.41	.47	.29	.23	.22	.26	-.05	-.08	.25	.05	.18	.14	.05	.21	.33	.11
EVIDEN	.27	.23	.20	.31	.11	.05	.00	.04	.16	.08	.15	.05	.12	.13	.06	.07
SZIRID	.26	.22	.20	.30	.12	.05	.02	.03	.14	.10	.14	.06	.11	.13	.07	.09
MATPOM	.27	.28	.25	.17	.18	.08	-.10	.01	.17	.13	.19	.07	.18	.20	.11	.05
POMPOR	.17	.15	.17	.04	.19	.03	-.06	-.04	.08	.03	.00	-.02	-.01	.09	.10	.09

Tablica 4.

KORELACIJE KANONIČKIH VARIJABLI

	C	C ²	P
1.	627	.393	.00 000
2.	428	.183	.00 000
3.	400	.160	.00 063*

*

Posljednja značajna korelacija.

Tablica 5.

KOMUNALITETI ORIGINALNIH VARIJABLI ZA TRI ZNAČAJNE KANONIČKE VARIJABLE U PROSTORU KARAKTERISTIKA ODGOJA

ODGAKP	.60	FIZKAP	.19
OBRAKP	.74	VERKAP	.24
INFORP	.49	NEPOLP	.23
ODGOJP	.78	IZOLAP	.16
SAVJEP	.32	BIOLIP	.02
NAGRAP	.30	SPORTP	.25
ZAHTJP	.04	KULUMP	.39
KONTRP	.04	DRUKOP	.23

TABLICA 6.

KOMUNALITETI ORIGINALNIH VARIJABLI ZA TRI ZNAČAJNE KANONIČKE VARIJABLE U PROSTORU SOCIO-DEMOGRAFSKIH OBILJEŽJA PORODICE

ZIDOSK	.17	ODGINO	.23
BRACNO	.03	MJEOTA	.18
BLIZAN	.23	MJEMAJ	.20
ZADOSK	.27	DOSZGB	.29
RAZVED	.59	DOBDOS	.16
OBRAOT	.43	KULPOR	.91
OBRAMA	.47	EVIDEN	.57
ZAPOCA	.25	SZIRID	.55
ZAPMAJ	.17	MATPOM	.40
RODINO	.19	POMPOR	.13

Tablica 7.

KORELACIJE KANONIČKIH I ORIGINALNIH VARIJABLI SOCIO-DEMOGRAFSKIH OBILJEŽJA PORODICE

	v^1	v^2	v^3
ZIDOSK	-.13	-.39	-.02
BRACNO	-.11	-.12	.04
BLIZAN	.09	.21	-.42
ZADOSK	-.12	-.50	.09
RAZVED	-.17	-.74	-.05
OBRAOT	-.65	.07	.08
OBRAMA	-.67	.15	.00
ZAPOCA	-.34	-.35	.12
ZAPMAJ	-.17	-.30	.22
RODINO	.03	-.24	-.36
ODGINO	.01	-.25	-.40
MJEOTA	-.18	.12	-.37
MJEMAJ	-.22	.24	-.30
DOSZGB	-.15	.20	-.47
DOBDOS	-.14	.12	-.35
KULPOR	-.93	.07	-.20
EVIDEN	-.48	-.54	.20
SZIRID	-.45	-.53	.26
MATPOM	-.55	-.12	.28
POMPOR	-.27	.14	.19

Tablica 8.

KORELACIJE KANONIČKIH I ORIGINALNIH VARIJABLI KARAKTERISTIKA ODGOJA

	v^1	v^2	v^3
ODGAKP	-.73	-.02	.24
OBRAPK	-.83	.11	.18
INFORP	-.56	.07	.42
ODGOJP	-.43	-.77	.04
SAVJEP	-.41	.26	.29
NAGRAP	-.38	.13	-.37
ZAHTJP	.08	-.18	-.01
KONTRP	.11	-.16	.02
FIZKAP	-.41	.12	-.07
VERKAP	-.15	.11	.46
NEPOLP	-.33	-.09	.33
IZOLAP	-.23	.14	.30
BIOLIP	-.10	-.05	-.07
SPORTP	-.44	-.01	.23
KULUMP	-.53	.32	-.09
DRUKOP	-.24	.12	.40

LITERATURA

1. Gajer-Piacun Đurđica (1986): Roditelji. Od puberteta do zrelosti. Mladost, Zagreb.
2. Gajer-Piacun Đurđica (1985): Psihički poremećaji djece i omladine. Zavod grada Zagreba za socijalni rad. Zagreb
3. Goldner-Vukov, Mila (1988): Porodica u krizi. Medicinska knjiga. Beograd-Zagreb.
4. Golubić, Zagorka (1981): Porodica kao ljudska zajednica. Naprijed. Zagreb.
5. Ivković, Miomir (1985): Vaspitanje i društvo-Dirkemova sociološka teorija vaspitanja. Gradina. Niš.
6. Koritnik, Mladen (1965): Odgojni problemi u suvremenoj porodici. Pedagoško književni zbor. Zagreb.
7. Lukić, Stoja (1985): Vrijednosne orijentacije mladih i porodica. Roditelji i odgoj djece, Savez društava "Naša djeca" SR Hrvatske. Zagreb.
8. Mandić, Oleg (1975): Opća sociologija. Informator. Zagreb.
9. Milutinović, Milan (1981): Kriminologija. Savremena administracija. Beograd.
10. Singer, Mladen i sur. (1980): Socijalno-zaštitni aspekt zlostavljanja i grubog zanemarivanja odgoja djece i omladine. Zavod za socijalni rad grada Zagreba i SRCE. Zagreb.
11. Singer, Mladen, Lj. Mikšaj-Todorović (1989): Delinkvencija mladih. Globus. Zagreb.

SOCIODEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS OF FIVE GRADE PRIMARY SCHOOL PUPIL'S FAMILIES AND THEIR CONNECTION WITH SOME CHARACTERISTICS OF FAMILY UPBRINGING

Summary

The aim of this paper was to estimate the connection between sociodemographic characteristics of five grade primary school pupil's families and some characteristics of family upbringing.

Canonic correlation analysis showed the statistically significant connection between the three pairs of canonic variables. Each of these pairs is describing certain constellation of sociodemographic characteristics of families having some specific characteristics of upbringing.

The results of the analysis show that the structure of connections between sociodemographic family characteristics, characteristics of child's upbringing and some specific facts which can be stated. These facts are approving the hypothesis that the eventual difficulties in which families having unfavourable sociodemographic status can be found, can reflect the children's upbringing in the way that their parents are more often going to use methods, which if become the rule, can be regarded as undesired.

Results are particularly stressing out the need for more intensive and concrete engagement of the society in the family upbringing.